کورد و کارەساتی ئەنفال

((دەقی چاوپێکەوتنێکە دەربارەی کارەساتی ئەنفال رۆژنامەوان مەجید ساڵح لە گەڵ دکتۆر جەبار قادر دا بۆ گۆڤاری - ئەنفال - لە 30 گوڵانی ساڵی 2002 ئەنجامیدواە) ★.

پرسیار : ئێوە وەکو ڕوناکبیر و مێژوو نوسێکی کورد پێناسەتان بۆ ئەنفال چیە ؟ ئایە ئەنجام دانی کارێکی درندانەی لەو جۆرە بە چی مەبەستێك بووە ؟ دوژمن تا چ رادەیەك لە ئەنجامدانی گەیشتووەتە ئامانجەکانی ؟

د.جەبار قادر : ئەنفال لە بیری گشتیی کوردا هاوواتای ڕەشەکوژی و کوردقرانە. ئەنفال بۆ کورد کارەساتێکی نەتەوەییە و کردەوەکانی ڕەشەکوژی کورد ، و بێ سەر و شوێن کردنی دەیان هەزار ژن و منداڵ و پیر و لاوی کورد و ، تاڵانکردنی سامان و داریيان و ، تێکدان و وێران کردنی بنخانی ئابووری و ژینگەی کوردستان و هەوڵی بە کۆیلەکردنی کورد لاپەڕە ترسناکەکانی بوون . ئەنفال کۆدێکی سەربازییە بۆ ئەو زنجیرە شاڵاوە بەرفراوانە کە هێزە چەکدارەکانی عیراق لە نێوان 23 شوبات و 6 ئەیلولی ساڵی 1988 لە دژی گەلی کورد لە باشوری کوردستان ئەنجامی دان لەو ناوچاەی کە لە لایەن رژێمەوە بە ناوچەی قەدەغەکراو راگەیاندرابوون . ئەنفالەکان 8 شاڵاوی سەرەکی و دەڤەرێکی فراوانیان لە دامێنەکانی گەرمیانەوە تا دەگاتە ئەو سەری بادینان گرتەوە . ئاکامەکانی لە سەر باری مرۆڤانی و سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و دەرونی و کولتوری کورد لە رادەبەدەر سامناك و ترسناك بوون و ئازار و شوێنەوارەکانی زیندوون و برینەکانی سارێژ نابنەوە و یادەوەرییەکانی وەکو کارەساتێکی مرۆڤانی و کردەوەیەکی بێ بەزییانە هەمیشە لە بیری گشتیی کوردا دەمێننەوە. لە بەر رۆشنایی هەموو ئەو پێوەر و پێوانانەی کە لە ((پەیماننامەی پێشگرتن و سزادانی تاوانکاریی جینۆساید)) هاتوون ، کە لە 9 دیسەمبەر ی 1948 لە لایەن جڤاتی گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە وەکو بریارێکی تایبەتی بلاّوکراوەتەوە ، دەتوانین ئەنفال وەکو کردەوەیەکی جینۆساید پێناسە بکەین. لە بەندی دووەمی ئەو پەیماننامەیەدا بەم شێوەیەی خوارەوە باس لە جینۆساید کراوە ((لە پەماننامەیەدا جینۆساید هەموو ئەم کردەوانەی خوارەوە دەگرێتەوە کە بە نیەتی لە نێوبردنی تەواوی یا بەشێك لە گروپێکی نەتەوەیی ، ئەتنیکی ، رەگەزیی یا ئاینیی ئەنجام دراون : کوشتنی ئەندامانی گروپەکە ، زیان گەیاندن بە لەش یا تێکدانی باری رۆحی ئەندامەکانی ، دانانیان بە مەبەست و ئەنقەست لە ژێر بار و دۆخێکی وادا کە ببێتە هۆی فەوتاندنی بەشێك یا تەواوی ئەندامەکانی ، پێشگرتن لە زاوزێکردن لە نێو گروپەکەدا و زۆر دابرِینی منداڵان لە کەس و کاریان)). حکومەتی عیراق و هەموو دەزگا فەرمییەکانی هەموو ئەو تاوانانەی لەو بەندەدا هاتوون و گەلێ تاوانی تریشی لە دژی کورد لە کاتی ئەنفالەکاندا و بەر لەوە و دوای ئەوەیش ئەنجام داوە .

مەبەستی سەرەکی ڕژێم لە ئەنجامدانی ئەنفالدا ئەوە بوو کە ژمارەیەکی زۆر کورد

لە نێو بەرێ . بەوەش چەند ئامانجێ بەدەست دەخا لە لایەکەوە رێژەی کورد بەگشتی لە عیراقدا کەم دەکاتەوە و لەو ناوچانەی کە سیاسەتی بە عەرەبکردنی تێدا پەیرەو دەکرد ئەنفالی بە هەل زانی بۆ ئەوەی ئەو پرۆسەیە بگەیەنێتە ئامانجەکانی . هەروەها لە رێگەی ئەنفالەوە دەیەویست پەیامێك بە کۆمەڵگەی کورد بەتایبەتی و کۆمەڵگەی عیراقی بەگشتی پێشکەش ئەویش ئەوەیە کە لە دەرەوەی خواستەکانی رژێم و بەعسدا هیچ خواست و دید و بۆچوونێك توانای ژیان و مانەوەی نیە و دەبێ هەموو کەسێ ملکەچی خواست و ئیرادەی ئەو بێ . لەم بوارەدا رژێم کۆمەڵگەی عیراقی لە قاڵبداو باری ترس و تۆقینی بەسەریدا سەپاند و کەس نەیدەوێرا بپرسێ : ئەوانەی ون دەین بۆ کوێ دەبرێن و بۆ ناگەڕێنەوە ؟ . پێموایە رژێمی توانی هەندێ لە ئامانجەکانی بێنێتە دی . ژمارەیەك زۆر کوردی لە نێو برد و کارەساتێکی نەتەوەیی بۆ کورد دروست کرد و کۆمەڵگەیەکی نەخۆشی تۆقێنراوی هێنایە کایەوە. وتەیەکی صەدام هەبوو دەیوت (هەموو عیراقییەکان بەعسین ئەگەر ئەندامی حیزبیش نەبن) ، بەو واتایەی کە کولتوری بەعس کە

کولتوری ملکەچی ، هەلپەرستی ، دووروویی ، راپۆرت بازی ، تالآنگەری .....تاد بوو بە کولتووری رێژیەکی بەربلآوی کۆمەلگەی عیراقی بە کۆمەلگەی کوردیشەوە. رامالێنی پاشماوە و شوێنەوارەکانی ئەم کولتووره نەگریسە لە پرۆسەی ئاوادانکردنەوەی کوردستان گەلێ زەحمەت ترە و پێویستی بە بیر و فەلسەفەی پەروەردە و جیهانبینیەکی نوێ هەیە بۆ ئەوەی ئەنجام بدرێ . مخابن تاوەکو ئێستا لەم بوارەدا کارێکی ئەوتۆ ئەنجام نەدراوە .

پرسیار : وەك دەزانن داگیرکەرانی کوردستان پێشتریش چەندین هەولی تری فڕکردنی نەتەوەکەمانیان لە ژێر ناوی تردا ئەنجام داوە ، بەڕای ئێوە ئەنفال بەچی لەو هەولآنەی تری داگیرکەران جیادەکردێتەوەن یان باشتر بلێین ئەنفال جیاوازی لە هەولەکانی تر چییە؟

د.جەبار قادر : ئەنفال بۆ خۆی ئەلقەیەکە لە زنجیرەی سیاسەتە توند و تیژەکانی حکومەتی عیراق بەرامبەر بە گەلی کوردی لەو بەشەی کوردستان کە بە درێژایی ئەم چەند دەیەیەی دوایی پەیرەوی کردووە . لەم ماوە دوور و درێژەدا کە کوردستان بووبوو بە گۆڕەپانی شەر لە نێوان هێزە چەکدارەکانی عیراق و پێشمەرگەکانی کوردا هەزاران گوند و یران کراون و سەدان هەزار مرۆڤ بوونەتە سوتەمەنی ئەو شەڕە و دەزگا سەرکوتکەرەکانی عیراق هەموو شێوازەکانی توند و تیژییان لە دژی کورد بە کارهێناوە . جیاوازی ئەنفال لەوەدایە کە وەکو هەموو کردەوەیەکی رەشەکوژی و جینۆساید ژمارەیەکی یەگجار زۆر قوربانی هەبووە و ، دەڤەرێکی یەگجار فراوانی گرتۆتەوە و ، پلآنسازی و نەخشەکێشان و ئامادەکارییەکی زۆر بۆ ئەنجامدانی کراوە و دەیان دام و دەزگای سەربازی و ئەولەکاری و سەربازی و مەدەنی بە شێوەیەکی بیرۆکراتیانە و بە هەماهەنگییەکی بێ وێنە بەشدارییان تێدا کردووە . هەروەها ئەنجامدەرانی ئەنفال وەکو هەموو کردەوەیەکی جینۆساید هەولی زۆریان داوە کە کردەوەکەیان بە نهێنی ئەنجام بدەن ولەم کارەیاندا ئەوەندە سەرکەوتوو بوونە کە دوای تێپەربوونی 14 سال بە سەر رووداوەکانیا هێشتا زانیارییەکانمان ئەوەندە هەژارن لە بارەی کردەوەکە و و ئەنجامدەران و چارەنووسی قوربانیانیەوە کە جێگەی سەرسورمانە . سەرباری هەموو ئەمانە ئەنجامدەرانی ئەنفال پێشوەخت مۆدیلی بێ سەر و شوێن کردنی قوربانیەکانیان بۆ ئامادە کرابوو. ئەویش شێوازی دەستنیشان کردن و کۆکردنەوە و لە نێوبردنی بەرزانییەکان بوو کە لە هاوینی 1983 لە قوشتەپە دەوریان گیراو و بران و بێ سەر و شوێن کران . دەستنیشان کردن و کۆکردنەوە و لە نێوبردنی قوربانیانی ئەنفال بەو شێوەیەی کە جێ بە جێ کرا خەسلەتی کردەوەی جینۆسایدی بە ئەنفال بەخشیوە .

پرسیار : سەرەرای زانیاری تەواو سەبارەت بە جینۆساید کردنی کورد لە باشووری کوردستان کە چی ناوەندە مرۆڤ دۆستەکانی نێودەولەتیی لە بەرامبەریدا بێ دەنگیان نواند ، ئەو مەسەلەیە تا ژ رادەیەك پەیوەندی بە خۆمانەوە هەیە ؟

د.جەبار قادر : لە کاتی ئەنفالەکاندا بەرژەوەندییەکانی هەموو زلهێزەکانی جیهان بە شێوەیەك لە گەل بەرژەوەندییەکانی رژێمدا یەکیان گرتبۆ کە مێژووی شەڕی سارد نموونەیەکی تری وای بە خۆیەوە نەبینیوە کاتێ ئەمریکا ، فەرەنسا ، بەریتانیا و یەکێتی سۆڤیەت بە چەك و زانیاری و راوێژکاری و عەرەبستانی سعودی و ولآتانی کەنداو بە پیترۆدۆلار و میسر بە کرێکار و ....تاد هەموو پشتگیری رژێمیان دەکرد لە دژی مەلا سەرکەشەکانی ئێران کە بیرۆکەی ناردنە دەرەوەی شۆرشی ئیسلامی لە کەلەی دابوون و دروشمەکانیان هەرەشەیان لە بەرژوەندییەکانی رۆژئاوا و رۆژهەلآت لە کەنداودا دەکرد . لە کاتێکی وادا کەس ناکرێ چاوەروان ئەوە بێ کە مەینەتی و ئازارەکانی کورد و غەیری کورد هەست و سۆزی هاودەردی لای ئەو ولآتانە پەیدا بکەن . هەرچی هەول و تەقەلای ناوەندە مرۆڤدۆستەکانیشە لە چوارچێوەیەکی زۆر تەسکدا دەمێننەوە و دەزگاکانی راگەیاندن تیشکیان ناخەنە سەر و ئەگەر ناچاریش باسیان بکەن بە شێوەیەکی وا هەوالەکان دادەرێژن کە هیچ سۆز و هاودەردییەك لای خەلك دروست نەکات وەکو ئەوەی تێکەل بە رووداوەکانی شەڕی عیراق و ئێرانی بکەن .

ئەوەی پەیوەندی بە خۆشمانەوە هەیە ئەوا هەڵبەتە نەك لە کاتی ئەنفالدا بەڵکو لە کاتی داگیرکردنی کوێتەوە و بەتایبەتی لە دوای راپەرینەوە دەکرا زۆر کەڵك لە کارەساتی ئەنفال و کیمیابارانی هەڵەبجە وەربگرین ، مخابن شەڕی براکوژی ئەوەیشی پێ قایل نەبینین وئەو هەل و دەرفەتەی وەکو گەلێ شتی تر لە دەست داین . لەم یەك و دوو ساڵەی دواییدا هەندێ چالاکی و بزاڤ لە بارەی ئەنفال و هەڵەبجەوە دەکرێن هەرچەندە هێشتا لە ئاستی کارەساتەکەدا نین .

پرسیار : بۆ شەرعیەت دان بە هێرشەکانی ، رژێمی داگیرکەری بەعس کەڵکی لەیەکێك لە ئایەتەکانی قورئان کە سورەتی (الٌنفال) ە وەرگرتووە ، ئایە ئەو هێرشانە دەکرێ بە دەرهاویشتەی سروشتی کولتوری عەرەبی - ئیسلامی لە قەڵەم بدرێن ؟

د.جەبار قادر : بەکارهێنانی وشە و دەستەواژەیەکی ئیسلامی واتایەکی ئیسلامی نادات بە کردەوەکە . وشە بۆ خۆی گوناهبار نیە ، گوناهبار ئەو کەسەیە کە واتایەکی تایبەتی دەدا بەم وشەیە یا ئەوی تر . سورەتی ئەنفال باس لە رووداوێك دەکا لە کات و شوێن و بارێکی جیاواز لە ئەنفالەکانی بەعس لە کوردستاندا روویداوە. ئەو ئەنفالە قورئان باسی دەکا لە دژی ناموسوڵمانان کرا ، بەلاٌم هەموو ئەوانەی لە کوردستان ئەنفال کران موسوڵمان بوون و ژمارەیەکی یەگجار زۆر مزگەوت و ماڵی خودا لە گوندە ئەنفالکراوەکاندا وێران کران . سەرباری هەموو ئەمانەش بەعس بۆ خۆی حیزبێکی عیلمانیە و هەتا پێی کرابێ دژی ئامۆژگارییە راستەقینەکانی ئیسلام بووە و هەمیشە ئەندامە باوەرمەندەکانی خۆی سەرزەنشت کردووە . ئەم وشە و زاراوانە گشتیین و هەموو کەسێ بۆی هەیە بەکاریان بێنێ ، بۆیەکا گوناهی ئیسلام و قورئان نیە کە رژێمێکی سەرکوتکەر هاتووە و وشەیەکی بۆ مەرامی خۆی بەکارهێناوە . شەهیدی کەربەلا ئیمام حوسێن گوناهی چیە کە سەدام نێوی ئەوی لە موشەکێ ناوە کە موسوڵمانی کورد ، ئێرانی ، سعودی ، عەرەبی شیعەی عیراق و عەرەبی کوێتی پیدەکوژێ . من پێموایە گرێدانی ئەم ڕەشەکوژی و تاوانەی رژێم بە بیری ئیسلام و قورئانەوە کارێکی نابەجێیە و پەیوەندی بە هیچ میتۆدێکی زانستییەوە نیە . هەروەها گرێدانی ئەم مەسەلەیە بە کولتوری عەرەبیەوە کارێکی ڕاست نیە . ئەمە کولتوری رژێمی تۆتالیتاری و کۆمەڵگەی داخراو و بەرهەمی بیری ناسیۆنالیزمی توندڕە و ڕەگەزپەرست و شکست خواردەیە کە بۆ قۆچی قوربانی دەگەرێ بۆ ئەوەی تۆڵەی شکستەکانی خۆی لێ بکاتەوە. بەعس هەمیشە دەیوت هاتنی ئەو بۆ سەر دەسەلاٌت لە 1968 کاردانەوەی نەتەوەی عەرەبە لە دژی شکستی 1967 و هەمیشە بزاڤی کوردی بەوە تاوانبار دەکرد کە بووەتە هۆی سرکردنی هێزی عیراق بۆ ئەوەی ئەرکی نەتەوەیی خۆی لە دژی ئیسرائیل و لە دۆزی مەرکەزی عەرەبدا نەبینێ . ئا لەم چوارچێوەدا دەبێ بۆ وەلاٌم بگەڕێین نەك لە سورەتی ئەنفالی قورئاندا . خۆ هیتلەر نە عەرەب بووە و نە موسوڵمان ئەو هەموو جوەی قرکرد و سەرانی ئیتیحاد و تەرقیش تورك بوونە و هەر ئەوەندەی بەعس باوەڕیان بە ئیسلام هەبووە ، کە چی ئەرمەنیان بە نێوی ئیسلامەوە قڕ کردوە . ئەگەر مەبەستیش لە کولتوری تالاٌنگەری بێ ئەوا کولتوری هەموو هۆز و خێڵەکانی ئەم جیهانە بووە پێش ئەوەی دەوڵەت و قانون پەیدا بێ . بەلاٌم لە عیراقدا و لە سەرەتای شەستەکانەوە کولتوری تالاٌنگەری بووە بە سیاسەتی دەوڵەت و لە کاتی شەڕی ئێران و عیراق و بەتایبەتی لە کاتی داگیرکردنی کوێتدا دەوڵەتی عیراق بە ڕەسمی کوێتی داگیرکرد. لە کوردستانیشدا هێشتا کولتوری تالاٌنگەری بالاٌ دەستیی خۆی لە دەست نەداوە و لە کاتی شەڕی خۆکوژیدا، کە ئێستا بە شەڕی نێوخۆ نێو دەبرێ ، بە ناشرینترین شێوە خۆی نمایش کرد .

پرسیار : ئێمەی کورد لە رابردوودا زۆر بە کەمی کارەسات و رووداوەکانی مێژووی خۆمانمان بە شێوەیەکی زانستیانە خوێندوەتەوە . هەر لە بەر ئەمەشە گەلێ جار روداو و کارەساتەکان دووبارە بوونەتەوە ، ئایە پێتان وایە هەمان نەخوێندنەوەمان بۆ کارەساتی ئەنفال هەیە ؟

د.جەبار قادر : خوێندنەوەی رووداوی مێژوویی بە شێوەیەکی زانستیانە گەلێ پێداویستی هەیە وەکو بەڵگە و دەکومێنت و کەرەسەی مێژوویی تر و ، مێژووزانی پسپۆر کە شارەزای میتۆدی لێکۆڵینەوەی زانستیی بێ لە بواری زانستی مێژوودا و فەلسەفەی مێژوودا و خاوەن دید و بۆچوون و جیهانبینییەکی رووناکبیرانە بێ و ئەوەندەش

شارەزایی لەو زانستانەدا هەبێ کە یارمەتی مێژووزان دەدەن بۆ لێکدانەوەی ڕووداوەکان . بێ ئەم هەل و مەرجانە نووسینە مێژووییەکان بریتی دەبن لە چیرۆك گێرانەوە و ریزکردنی زانیاری و هەواڵ و ڕووداو بێ هیچ لێکدانەوە و گرێدان و بەراورد کردنێ . مخابن زوربەی نووسینە مێژووییەکانمان هێشتا لەو کەوانەیەدا دەخولێنەوە. سەرباری ئەمەش کۆمەڵی بابەت و ڕووداو و کەسایەتی مێژوویی لە مێژووماندا هەن تاوەکو ئێستا مێژوونووس ناتوانێ بە شێوەیەکی زانستیانە و دوور لە کەف و کوڵی سیاسەتی ڕۆژانە لە ئەزموون و خەبات و شکستەکانیان بکۆڵێتەوە بێ ئەوەی تووشی گێرمە و کێشە بێ . سەرباری ئەم بارە نووسەرانی ناحەز ئامادەن کەڵك لە هەموو بۆچون و لێکدانەوەیەکی رەخنەگرانەی نووسەرانی کورد وەربگرن . لە بارێکی وادا خوێندنەوەیەکی زانستیانەی ڕووداوەکانی بە تایبەتی مێژووی نزیکمان کارێکی ئاڵۆز و پر لە کێشە و تەگەرەیە. بۆ لێکدانەوەی هەمەلایەنەی کارەساتی ئەنفالیش ئەم بارە لە ئارادایە . سەرباری نەبوونی بەڵگە و دەکومێنتی پێویست لە بەردەستی پسپۆرانی کوردا و کەمیی شارەزا و پسپۆر لە بوارە جیاوازەکاندا ، چونکە ئەنفال کارەساتێکە تەنها بریتی نیە لە شاڵاوی سەربازی و بێ سەر و شوێنکردنی دەیان هەزار کورد ، بەڵکو خوێندنەوەی زانستیی قووڵ و هەمەلایەنە پێویستی بە لێکدانەوەی بیری سیاسی و کولتوری ، باری ئابوری و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری و ئاینی .....تاد هەیە . هەروەها گەلێ لایەنی کارەساتی ئەنفال هەیە تاوەکو ئێستا تابوە لە کۆمەڵی کوردەواریدا و خەڵك ئازاد نیە لە باسکردن و لێکدانەوەیاندا ، وەکو بەشداریی خۆفرۆش و چەکداری کرێ گرتەی کورد لە ئەنجامدانی ئەنفالەکاندا و تەکتیك و هەڵەکانی بزاڤی کورد و گوناهی لایەنە سیاسییەکان لە ڕوودانی کارەساتی ئەنفالدا . لە گەڵ ئەوەشدا پێموایە لەم بارەیەوە بەختی ئەنفال لە ڕووداوەکانی تر باشتر دەبێ و چەند هەنگاوێکی باش بۆ خوێندنەوەی ئەنفال بە شێوەیەکی زانستیانە هەڵهێنراوە و ڕۆژ بە ڕۆژ زانیارییەکانمان زۆر تر و دەوڵەمەند تر دەبن لە سەر کارەساتی ئەنفال ، ئەمەش بۆ خۆی مەرجێکی گرنگە بۆ لێکدانەوەی هەمەلایەنە و زانستیانەی ئەم کارەساتە لە داهاتوودا .

پرسیار : وەك ئاشکرایە کارەساتە نەتەوەییەکان لە هەر پارچەیەکی کوردستاندا بێت کاری نێگەتیفی بۆ سەر بەشەکانی تری کوردستان هەیە ، ئایە کارەساتی ئەنفال چ کاریگەری بۆ سەر بەشەکانی تری کوردستان هەبووە ، یان باشتر بڵێین ئایا بەشەکانی تر ی کوردستان تا چ رادەیەك ئاشنایەتیان لەو کردەوە دڕندانە هەیە ؟ ئەی ڕێکخراوەکانی دەرەوە ڕۆڵیان چیە ؟ ئایە میدیای کوردی ڕۆڵی خۆی لەم بارەیەوە بینیوە؟

د.جەبار قادر : پێموانیە کوردی بەشەکانی تری کوردستان ، هەڵبەتە ئەگەر سیاسەتمەداران و نووسەرانیان لێدەرکەین ، شتێکی زۆر لە سەر ئەنفال و کارەساتەکانی تری کوردی ئەم بەشەی کوردستان بزانن . خەڵکی ئەم بەشەش لە گەڵ ئەو هەموو ڕۆژنامە و گۆڤار و کتێب و کەناڵی تەلەڤزیۆنی و ڕادیۆیانەدا زانیارییەکی کەمیان لە بارەی بەشەکانی تری کوردستانەوە هەیە . هەندێ لە هۆیەکانی ئەم بارە پەیوەندییان بە کۆسپ و تەگەرەکانی ئەلفوبێ و دیالێکتەوە هەیە و بەشێکی زۆری بە کەمتوانایی راگەیاندنی کوردییەوە هەیە.

ئەم راگەیاندنە ، بەتایبەتی تەلەڤزیۆن ، نەیتوانیوە بە شێوەیەکی زانستیانە و هۆنەرییانە و دوور لە شین و تازێ گێڕان باس و خواس و هەواڵەکانی ئەم کارەساتانە بخاتە بەر دەم بینەرانی و ببێتە سەرچاوەی زانیاری گرنگ بۆ بینەری کورد لە هەر کۆییەك بێ و بەهەر دیالێکتێ بپەیڤێ و ئەلف و بێیە بنووسێ . مخابن راگەیاندنی کوردیی شێوازێکی گوتاری حیزبایەتی زەق و راستەوخۆی گرتۆتە بەر ، کە بینەر وەڕس دەکا. تەنها بۆ نموونە لە هەموو تەلەفزیۆنە کوردییەکاندا تەنانەت لە ئەوروپاش زوربەی کورد بۆ هەواڵ و لێکدانەوە ئێستاش پەنا دەباتە سەر تەلەفزیۆنە عەرەبی ، تورکی و فارسییەکان . هەڵبەتە دەتوانین زۆر بیانو و پاکانە بۆ کەمتوانایی خۆمان بێنینەوە ، بەڵام پێموانیە لەم بارەیەوە کەسمان پێ قایل بکرێ . پێویستیمان بە هەڵوەستەیەکی جیددی لەم بارەیەوە هەیە بۆ ئەوەی میدیای کوردی ببێ بە سەرچاوەی زانیاری و هەواڵ و لێکدانەوە بۆ بینەری کورد و بیانیش . لە کوردستان کە هەموو شوێنەوارەکانی ئەنفال هێشتا زیندوون تا ئەو جێگەی من ئاگادار بم فلیمێکی دەکومێنتی بە شێوەیەکی زانستیانە و هۆنەرییانە چ لە لایەن

زانیارییە مێژوویی و سیاسی و کۆمەڵایەتی و کۆلتوریەکانەوە و چ لە لایەنی تەکنیك و هونەرەوە دروست نەکراوە بۆ ئەوەی ببێتە بەڵگەی رەشەکوژی لەم وڵاتە . ئەم جۆرە کارانە بە دەزگا و تیمی تایبەت کە پسپۆر و شارەزای جیاواز دەگرێتە خۆی ئەنجام دەدرێ . ئەوەی زانراوە ئێمە لە کولتوری بەیەکەوە کارکردندا زۆر لاوازین .

رێکخراوەکانی دەرەوەش تا ئاستێکی زۆر رەنگدانەوەی ناوەوەن و ماوەیەکی زۆر نیە لەم بوارەدا دەستیان بە چالاکی کردووە و کۆسپ و تەگەرەی زۆریان لە بەردەمدایە و چاوەروان ناکرێ لە ماوەیەکی کورتدا ئەنجامی مەزن بدەن بە دەستەوە. ئەم جۆرە کارانە نەفەسێکی درێژ و کۆمەڵێ خەڵکیان دەوێ کە هەموو کاتی خۆیانی بۆ تەرخان بکەن ، ئەمەش لە باری ئەوروۆی کوردی ئەوروپادا کە کۆمەڵگەیەکی نوێیە لە ئەوروپا کارێکی زۆر ئاسان نیە. گرنگ ئەوەیە کوردی دەرەوە چالاکییەکانی ساڵ لە دوای ساڵ فراوان تر دەبێ و دروشم و هەوڵەکانی باشتر ئاراستە دەکرێن و پێموایە لە داهاتوودا ئەنجامی باش بەدەست بێنن .

پرسیار : راگواستن و تەعریب دوو هەوڵی لە مێژینەی حکومەتە یەك لە دوای یەکەکانی عیراقن ، ئایە ئەنفال پرۆسەیەکی رێخۆشکەر نەبووە بۆ خێراکردنی تەعریب کردنی کوردستان ؟

د.جەبار قادر : گومان لەوەدا نیە کە سیاسەتی بە عەرەبکردن و پاکتاوی نەژادی بۆ خۆی جۆرێکە لە جینۆساید . چونکە راگوێزانی بە زۆری کۆمەڵێ خەڵك تێکدان و رامالینی شێوازی ژیان و کولتوریان کە ئەویش ئیتنۆسایدە . رژێم ئەنجامدانی ئەنفالی بە هەل زانی بۆ ئەوەی پرۆسەی بە عەرەبکردنی هەندێ شوێن ، کە ماوەیەکی زۆرە هەوڵی پاکتاوکردنی نەژادی تێدا دەدا ، تەواو بکا . هەرچەندە شاڵاوەکانی ئەنفال زۆر درندە و بێ بەزییانە بوون و ژمارەیەکی زۆر کورد بوون بە قوربانیان ، دەتوانم بڵێم ئەنفالی گەرمیان لە هەموویان درندانە تر بوو چ لە فراوانی ئەو رووبەرەی گرتێوە و چ لە زۆری ژمارەی قوربانیەکانی . لێرەدا سەرباری پەیامەکانی تری رژێم بۆ کۆمەڵگەی کوردەواری و عیراقی ویستی بە یەك گورز سیاسەتی پاکتاوی نەژادی بە ئەنجام بگەیێ و زۆرترین لەو دەڤەرە لە نێو ببا و ئەوانەشی لە دۆزەخی ئەنفال رزگاریان بوو بە زۆر راگوێزێ بۆ ناوچەکانی تری کوردستان یا بۆ خواروی عیراق. ئەنفال هێڵێکی قووڵە لە نێوان دوو سەردەمی بەعەرەبکردندا پێش ئەنفال و پاش ئەنفال . بەراوردێکی ئامارەکانی پێش ئەنفال و پاش ئەنفال نەخشەیەکی ترسناکی ئەم سیاسەتەمان دەخەنە بەردەست .

پرسیار : دوا وتتەتان چیە و گۆڤاری ئەنفال چۆن هەڵدەسەنگێنن ؟

د.جەبار قادر :هیوادارم بە شێوەیەکی زانستیانە هەموو ئامار و زانیارییەکانی ئەنفال کۆبکرێنەوە و ئەرشیف و پۆلین بکرێن و توێژەران بتوانن لێکۆڵینەوەی زانستی هەمەلایەنەی لە سەر بکەن و بتوانین ئەو بەڵگانە لە کاتی پێویستدا بەکار بێنین بۆ ئەوەی ئەنجامدەران و تاوانیارانی ئەنفال بە سزای رەوای خۆیان بگەن .

دەرکردنی گۆڤاری (ئەنفال) کارێکی پێویست و لە جێگەی خۆیدایە و ئەو دوو ژمارەی من بینیومن هیوای ئەوە دەبەخشن کە وەکو گۆڤارێکی تایبەت بە کارەساتی ئەنفال تەنها خۆی بە باس و خۆاسی ئەنفالەوە خەریك بکا . پێموایە لە تەك گۆڤارەکەدا ئەگەر بکرێ نامیلکە و کتێبی تایبەت لە سەر ئەنفال بڵاوبکرێنەوە کارێکی باش دەبێ . هەروەها کردنەوەی دۆسێی تایبەت بۆ لێکدانەوەی لایەنێکی ئەنفال یا دەڤەرێك یا شاڵاوێك کارێکی بە سوودە . تۆمارکردنی نێوی قوربانیانی ئەنفال و گوندەکان و یادەوەری ئەوانەی لە دۆزەخی ئەنفال رزگار بوونە بۆ مێژوو کارێکی گەلێ پێویست و لە جێگەی خۆیدایە . هیوای سەرکەوتنتان بۆ دەخوازم .

٭) بە بێ رەزامەندی ئەنجامدەری چاوپێکەوتنەکە و خاوەن دید و بۆچونەکان هیچ لایەك بۆی نیە دووبارە بڵاوی بکاتەوە .